

ÂŞIK ŞİİRİNDE BİR BAĞLAM UNSURU OLARAK AKRABALIK VE KAHRAMANMARAŞLI ALEVİ ÂŞIKLAR*

KINSHIP AS A CONTEXT ELEMENT IN MINSTREL POETRY AND ALEVİ
MINSTRELS OF KAHRAMANMARAŞ

İBRAHİM ERŞAHİN**
MUHAMMED HANİFİ ÇELİK***

Öz

Aile, birbiriyle akraba olan kişilerin kan bağı veya evlilik yoluyla oluşturduğu, toplumun temeli durumunda olan bir topluluktur. Aile/akrabalık olgusu, halk şiiri için oluşum atmosferi/ ortamı demek olan bağlamın bir boyutunu oluşturmaktadır. Halk şairlerinin oluşturduğu ve bin yılların ötesinden bugüne uzanan bir kültür-sanat-edebiyat geleneği olan “ozanlık-âşıklık geleneği”nin meydana gelişinde araştırmacılar tarafından birkaç temel etkenin bulunduğu dikkat çekilmiştir. Bunlardan biri de Alevi kültürüdür. Türk kültür ve edebiyatının bir bölümü ve rengi olarak zengin ve köklü bir geleneğe sahip olan Alevilik, pek çok ozan/şair yetiştirmiştir. Âşık şiirinde genel bir tutum ve bağlam unsuru olan akrabalık Alevi âşıklar için de söz konusudur. Çalışmanın çerçevesini oluşturan Kahramanmaraş yöresi Alevi halk şairlerinin hacimli bir antoloji oluşturabilecek denli kalabalık bir grup teşkil ettiği söylenebilir. Çalışma ile Kahramanmaraş yöresinde 32 Alevi aile ve bu ailelere mensup 105 âşık/şair tespit edilmiştir. Çalışmada ilgili âşıkların ilçe-köy bazındaki durumu, kişilerin kronolojik olarak konumu, birbirleriyle akrabalık durumu ve mahlasları dile getirilmiş ve ulaşılan sonuçlar üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âşık, Alevi, Akrabalık, Bağlam, Kahramanmaraş.

Abstract

A family is a community of people who are related to each other through associations established by blood or marriage. The phenomenon of family/kinship constitutes a dimension of the context, which means the atmosphere/environment of formation for folk poetry. It has been pointed out by the researchers that there are several basic influences in the formation of the "poet-minstrel tradition", which is a culture-art-literature tradition formed by folk poets and extending beyond millennia. One of them is the Alevi culture. The Alevi culture, which has a rich and deep-rooted tradition as a part and colour of Turkish literature, has trained many poets. Kinship, which is a general attitude and context element in minstrel poetry, is also in question for Alevi minstrels. It can be said that the Alevi folk poets of the Kahramanmaraş region, which constitutes the framework of the study, constitute such a large group that they can form a voluminous anthology. With this study, 32 Alevi families and 105 minstrels/poets belonging to these families were identified in the Maraş region. In the study, the status of the related minstrels on a district-village basis, the chronological position of the people, their kinship status and pseudonyms were expressed and the results were evaluated.

Keywords: Minstrel, Alevi, Kinship, Context, Kahramanmaraş.

* Geliş Tarihi/Received: 27.04.2022, Kabul Tarihi/Accepted: 19.06.2022, DOI: <https://doi.org/10.34189/hbv.104.016>.
** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. E-mail: ibrahimersahin@ksu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2514-1662>.
*** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. E-mail: hanifim8049@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1973-1746>.

Giriş

Aile, kan bağı veya evlilik ile kurulan birlik olup bu yolla akraba olan kişilerin oluşturduğu bir topluluktur. Aile mensuplarının aynı işle meşgul oldukları¹ da çokça görülür. Hatta bu sebeple uğraştıkları mesleği aile unvanı/lakabı olarak kullanan daha ötesi bunu soyadı olarak alıp kullananlar da azımsanmayacak bir sayıdadır. Bu durum bir sanat olması yanında kişilerin hayatlarını kazandıkları bir meslek olan âşıklık için de geçerli midir? Ya da ne ölçüde geçerlidir? Bu çalışma ile bir yöre ve bir zümre bazında bu sorulara cevap aranacaktır.

Halk şiiri için oluşum ortamı demek olan bağlamın bir boyutu olarak ifade edilebilecek olan akrabalık, öteden beri varlığı bilinen bir olgudur. Diğer taraftan akraba şairlerin hepsinin aynı sanat düzeyinde olmadığı ve aynı ölçüde tanınmadığı da bir gerçektir. Araştırmacıların tespitlerine göre âşıklığa başlama sebeplerinden biri olan “aile-akrabalık” faktörü, yapılan tasniflerde yöre âşiklerden etkilenme, aile büyüklerinden tevarüs şeklinde âşıklığa ilgi duyma, soya çekim sebebiyle âşik olma şeklinde ifade edilmiştir (Kaya, 1994, 39; Özarslan, 2001, 112-117; Durbilmez, 1993, 465).

Âşik aile konusu âşik edebiyatında başlı başına irdelenmesi gereken bir konu olarak görüldüğü hâlde müstakil olarak az sayıda incelemeye konu olmuştur (Kaya, 2020, 608). Konuya âşiklerle ilgili yazılan biyografilerde ve kimi yöre bazlı incelemelerde kısaca değinilmiş olmakla beraber birkaç çalışma dışında başlı başına bir inceleme konusu yapılmadığı görülür. Doğan Kaya’nın Sivas’ta Âşıklık Geleneği² ve Âşik Edebiyatı Araştırmaları adlı kitaplarında akraba olan Sivaslı âşiklerden da söz edilir. Ayrıca yine genelde Sivaslı âşikler konu alan birkaç yazı³ ve bildirisi bulunmaktadır. M. Mete Taşlıova’nın “Baba-Oğul Âşikler: Âşıklık Geleneğinde Yeni Bir Model”⁴ başlıklı yazısı da önemlidir.

Doğan Kaya’nın kişilerin âşıklığa yönelmelerinde irsiyet, baba veya annenin âşik olması ve âşik edebiyatında bu özellikte olan pek çok âşığın bulunduğu tespitleri dikkate değerdir (Kaya, 2002, 16; Kaya, 2020, 606; Kaya, 2001, 69).

Mete Taşlıova’nın “Âşikler hakkında, bir yöreyi ve/veya kişiyi konu alan monografik çalışmalara bakıldığında, baba-oğul âşiklerin, kronolojik veya biyografik bilgilere bakılarak, pek de tespit edilemediğini görmekteyiz. Bu eksikliği doğuran nedenlerden biri, âşiklerin mahlaslarıyla bilinmesi ve “baba-oğul” seyrini soyadından takip etme imkânının olmamasıdır.” (Taşlıova, 2008, 96) değerlendirmesi önemlidir.

Konu hakkında Türkiye ölçeğinde envanter oluşturacak araştırma bulunmamakla beraber kimi yöreler için yapılmış çalışmalar vardır.

Kars yöresi akraba âşikler ile ilgili olarak M. Mete Taşlıova şu isimleri verir:

- Âşik Üzeyir Fakiri-Âşik Ferhat Feryadi-Âşik Süleyman
- Âşik Şenlik-Âşik Kasım-Âşik Nuri-Yılmaz Şenlikoğlu-Fikret Şenlikoğlu
- Gülistan Çobanlar-Murat Çobanoğlu
- Âşik Müdâmî-Hikmet Ataman-Halil Ataman

¹ Özellikle geleneksel hayat yaşayan toplumlarda böyledir.

² Ruhsati’yle ilgili doktora tezinin giriş bölümü olup müstakil olarak da basılmıştır.

³ Bir Âşik Ailesi: Âşik Yüzbaşıoğlu ve Ailesindeki Diğer Âşikler”, İrsiyet, Âşıklık ve Dört Âşik, Âşik Edebiyatında “Âşik Aile” Kavramı-Ağrı ve Sivas Örneği

⁴ 2008 yılında yayınlanan makalede babadan oğula geçen unsurlar ve özellikle oğul âşikler açısından bir çırağın yetişme süreci, kullanılagelen etkenler yanında icra sistematığının aktarımı daha söz konusu edilmektedir.

- Üzeyir Göktekin-Coşkun Göktekin
- İslam Erdener-Musa Erdener
- Murat Yıldız-Günay Yıldız-Şenay Yıldız
- Veysel Şahbazoğlu-Ensar Şahbazoğlu
- Selahattin Dülger-Sebahattin Dülger
- Durmuş Denizozoğlu-Bayram Denizozoğlu
- İlyas Kaya-Şeref Kaya
- Laçin Aladağlı-İsmail Aladağlı
- Âşık Çerkez-Âşık Sevdakâr
- İbrahim Artar-Osman Artar
- Hüseyin Alyansoğlu-Rüstem Alyansoğlu
- İskender Koca-Maksut Koca
- Sabahattin İkan-Korkmaz İkan (Taşlıova, 2008, 96-97)

Sivas özelinde konuyu inceleyen Doğan Kaya şu kişilerin/ailelerin isimlerini verir:

- Ayşe Berk: Serdarî'nin üçüncü kızıdır.
- Asan-Musa Tektaş: Dedeleri Musa Tektaş (Mazlumî) âşıktır.
- Bülent: Âşık Gülşadi (Yılmaz Altay)'nin oğludur.
- Cahit-Cafer Tuncer: Kardeş şairlerdir.
- Ezginî: Mihmanî (Hasan Yüzbaşıoğlu)'nin oğludur.
- Hayati: Babası (Ömer) ve dedesi (Fahimî) şairdir.
- Gafilî: Âşık Kuddusî'nin oğludur.
- Gülhanım: Mihmanî'nin kızıdır.
- Özkan: Turgut Yalçın'ın oğludur.
- İcazet: Babası Âşık İdrakî, dedesi Âşık Ahmet, halasının oğlu Âşık Sanatî'dir.
- İsmetî: Annesi Serfiraz, zaman zaman kendisinden şiir söylemiş.
- Kaya Özkan: Âşık Garip Özkan'ın oğludur.
- Kul Gazi: Annesi Gülfidan âşıktır.
- Mustafa Özbek: İzzet Özbek'in oğludur.
- Mustafa Soylu: Âşık Halil Soylu'nun oğludur.
- Minhaci: Ruhsatî'nin oğludur.
- Nedim: Dedesi Mehmet Efendi şairdir.
- Pir Ali ve Pir Gaib Abdal: Pir Sultan'ın oğulları olduğu tahmin ediliyor.
- Rızayî: Kurbanî'nin oğludur.
- Sevdalı: Babası Mevlüt Efendi, kardeşi Eyüp Sarıoğlu da şairdir.
- Şemsî: Babası Ali Rıza şairdir.
- Veli: Annesi (Kamer) ve babası (Hüseyin) âşıktır.
- Vahit Çetin: Babası Süleyman Çetin âşıktır.
- Zakirî: Annesi âşıktır. (Kaya, 2020, 606-607)

Bir birlik durumunda olan aile-akrabalık olgusu, âşık şiirinde bir başka birliği de akla getirmektedir. Bu ise “âşık kolu”dur. Esasen yakınlık da taşıyan bu iki birliğin bilinen kollar düşünüldüğünde iç içe girdiğini söylemek de yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda kimi âşık kollarında akraba şairlerin bulunduğu bilinir.

1. Yaklaşım ve Yöntem

Türkiye'deki halkbilim araştırmalarında yöntem-yaklaşım olarak “metin merkezli” ve “bağlam merkezli” olmak üzere iki ana yaklaşım bulunmakta, bunlardan ilki büyük bir ağırlık taşımaktadır. Araştırmalardaki ağırlığına rağmen metin merkezli yaklaşımın yetersizliği de dile getirilmiştir. Bu noktada Malinowski'nin “Şüphesiz

metin önemlidir fakat bağlamsız metin ölüdür.” (aktaran Çobanoğlu, 1999: 225) yargısı dikkate değerdir. Kuramcı Alan Dundes'e, sadece metni kaydederek, ihtiyaç duyulan bütün tahlilleri yapabileceklerini farz etmekle halkbilimcilerin yanılığa düştüklerini belirtir (aktaran Ersoy, 2004, 85). Bu sebeple metnin oluşum atmosferi demek olan “bağlam”ın da mutlaka dikkate alınması gerekmektedir.

Bağlamsal kuram ve yöntemlerde metnin oluşumunda ortamın etkileri araştırılmaktadır. İşlevsel Kuram ve Yöntem, Sözlü Formül Kuramı ve Yöntemi ile Performans Kuram ve Yöntemi bağlam merkezli kuramlardandır (Çobanoğlu, 1999, 213-311). Bağlam, Alan Dundes'e göre "Bir folklor ürününün bilfiil içinde yer aldığı son derece özel sosyal durumudur." (aktaran Çobanoğlu, 1999: 273).

Sözlü kültür ürünleri, bir icra ortamında, teatral olarak, icra edilmekte, oynanmaktadır. Metin, söz konusu bu icra ortamının sadece bir unsurudur, ama icra ortamı sadece metinden ibaret değildir. İcra ortamında icracının hareketi, dinleyicisi, dekoru ve doğal olarak sergilenen icra ve icra yeri de değerlendirilmeye alınma durumundadır. Sözlü kültür metinlerinin üzerinde yapılan çalışmaların asıl amacı, söz konusu bu metinleri icra edenleri ve icrasına katılanları, icra ortamını bir bütün hâlinde anlamak için olmalıdır (Ersoy, 2004, 85).

Âşık şiirinde bağlamı oluşturan birçok unsurdan söz edilir. Eğitim-yetişme de bunlardan birisidir. Söz konusu unsurun da çeşitli etkenlerden oluştuğu bilinir. Akrabalık da bunlardan birisidir. Bu çalışmada Kahramanmaraş yöresi Alevi halk şairleri ele alınmış olup bu şairlerin yetişmesinde akrabalık ilişkisinin rolü belirlenmeye çalışılmıştır.

2. Kahramanmaraşlı Alevi Âşıklarda Akrabalık

2.1. Alevilik ve Âşık Edebiyatı

Alevilik, kendilerini Alevi olarak tanımlayanların önemli bir bölümüne göre Hz. Muhammed ve ailesine, özellikle de Hz. Ali ve soyuna derin bir sevgi ve saygıyla bağlı olan ve Sünni olmayan Anadolu Müslümanlarının yol, adap ve erkânlarını ifade etmektedir (Çeliker, 2013, 102).

Diğer taraftan halk şairlerinin oluşturduğu bin yılların ötesinden bugüne uzanan bir kültür-sanat-edebiyat geleneği söz konusudur. Bu geleneğe “ozanlık-âşıklık geleneği” denir.

Yaygın olarak “âşık” adıyla anılan sanat ehli tarafından oluşturulan kültüre “âşıklık geleneği, bu kültürün ürünlerine de “âşık edebiyatı” denilir. Pertev Naili Boratav’a göre âşık edebiyatı “halkın anlayabileceği lisanla yazan, daha çok hece veznini kullanan, saz çalarak diyar diyar dolaşan, çok defa âşık adıyla kalem şuarasından, divan şairlerinden tefrik olunan şairlerin mahsullerinin heyet-i mecmuası”dır (Boratav, 1982, 28).

Âşıklık geleneğinin oluşumunda araştırmacılar tarafından birkaç temel etkinin bulunduğu dikkat çekilmiştir. Bunlardan biri de Alevi kültürüdür. Eski Türk kültür ve inanışlarından kaynaklanan birtakım yaklaşım ve uygulamaların İslam dini ile imtizaç etmesinde Alevi âşık, zâkir ve büyüklerinin önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Bunun bir göstergesi olarak Alevi zümrelerin “baba”, “dede”, “pir”, “sultan” gibi adlarla anılan temsilcilerinde kamlara özgü çeşitli özellikleri bir arada bulmak mümkündür (Durbilmez, 2017, 57).

Âşıklık geleneği, tarihsel süreçte kimi değişim ve dönüşümler yaşamış olsa da önemli bir kültür geleneği olarak var olmaya devam etmektedir.

Mitolojik bir olgu haline getirilmiş olan hilafet, Kerbela faciası, büyük öncüler/imamlar, Pir Sultan'ın idamı, yakın dönemlerde gerçekleşen acı olaylar şairlerce dile getirilmekte ve bunların eserlerinde Alevi şiirinin temel izlekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk edebiyatının bir parçası olan Alevi edebiyatı dinî ve tasavvufî karakterde bir edebiyat olmakla doğal olarak “tekke edebiyatı” da denilen dinî tasavvufî edebiyatın kapsamındadır. Bununla beraber biçimsel özellikleri, araçları ve anlatım-icra gelenekleriyle “âşık edebiyatı” bünyesinde yer alır. Zaten bu edebiyatın oluşturucuları da zakir, dede, baba gibi kimi dinî nitelikli adlar da kullanmakla beraber esasen âşık ve ozan olarak ortak sözlü kültür geleneğinin temsilcisi olmuşlardır.

Alevi âşıkların eserleri üzerinden bir tasnif yapıldığında 14. yüzyılda Kaygusuz Abdal'la kurulmuş, 15. yüzyılda Hatâyî ile yoluna devam etmiş, 16. yüzyılda Pir Sultan Abdal'la kemâle ermiş, 17-18. yüzyıllarda donuk bir hâle gelmiş, 19. yüzyılda sosyal hayattaki değişikliklere kendini kaptırarak zümrevî mahiyetten çıkmış (Noyan, 1987, 333-372; Özmen, 1998, 17-21) bir edebiyat geleneğidir.

Türk edebiyatının bir bölümü olarak zengin ve köklü bir geleneğe sahip olan Alevi kültürü, pek çok ozan/şair yetiştirmiştir.

Bu edebiyatın çok sayıda mensubu bulunsa da bunlardan bazıları daha fazla öne çıkarak “odak-isim” durumuna gelmişlerdir. Şairliği belirgin olmamakla beraber kendisine atfedilen/bağlanan kurucu rolüyle Hacı Bektaş Veli; siyasi kimliği dinî ve edebî kimliğini de belirlemiş olan ve onları bu amaçla kullanan Şah İsmail Hatayî; inancını ve şairliği siyasi tutumuyla özdeşleşen Pir Sultan Abdal bu türden “odak-isim”ler olarak anılabilir. Bunların dışında bu tarihsel figürler ölçeğinde olmasa da yaşadığı dönemdeki etkinliğiyle daha fazla öne çıkmış Kul Himmet, Teslim Abdal, Fakir Edna, Veysel Şatıroğlu ve Mahzuni gibi isimler de bulunmaktadır.

Alevi âşıkların icra ortamlarının genelde aynı zamanda dinî bir ritüel olan “cem”lerde gerçekleştiği söylenebilir. Nitekim cem, dinî anlam ve işlevinin ötesinde uygulanışı ve kaynağı bakımından da hukuki, sosyal ve kültürel anlamda çok farklı işlevleri olan bir sisteme sahiptir (Işık-Odabaşı Yılmaz, 2017, 90). Bu durumdaki âşık şairin “zakir” kimliğinin bulunduğu da bilinir. Zakir, Anadolu Aleviliğinde cemlerde saz ile deyiş ve düvaz söyleyen âşıktır. Âşıklar, Alevi inanç sistemi içerisinde “zâkir” terimiyle adlandırılmıştır (Akin, 2019, 95).

2.2. Kahramanmaraşlı Alevi Âşıklar ve Akrabalık Durumları

Kahramanmaraş halk edebiyatı bakımından oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Bunda da bölgede yaşamış olan Alevi âşıkların katkısı büyüktür. Söz konusu âşıklar, Alevi felsefesiyle yoğrulan deyişlerini her icra ettiklerinde yalnız Alevi edebiyatına değil Kahramanmaraş kültürüne de katkı sağlamışlardır (Özveren, 2019, 20).

Kahramanmaraş'taki Alevi yerleşim birimleri Afşin, Andırın, Çağlayancerit, Dulkadiroğlu, Ekinözü, Elbistan, Göksun, Nurhak, Onikişubat, Pazarcık ve Türkoğlu olmak üzere toplamda on bir ilçede bulunmaktadır. Aleviler bunlardan bazılarında seyrek, bazılarında yoğun olarak yaşamaktadır (Özveren, 2019, 20). Yoğun oldukları yerler kuzey ve doğu ilçeleri olarak ifade edilebilir.

Kahramanmaraş yöresinin Alevi halk şairlerinin hacimli bir antoloji oluşturabilecek denli kalabalık bir grup teşkil ettiği söylenebilir. Bununla beraber genel olarak Türk halk şiiri için söz konusu olduğu gibi bu yörenin Alevi şairleri için de geçerli olan “sözlü” ürünlerin yazıya aktarılmaması, âşıklar ve eserleri hakkında bilgiye ulaşmayı da oldukça zorlaştırmaktadır.

Âşık şiirinde genel bir tutum ve bağlam unsuru olan akrabalık Alevi âşıklar için de söz konusudur. Bu kültürde yetişmiş bazı âşıkların aile büyükleri⁵, bazılarının da oğulları⁶ âşıktır (Kaya, 2020, 606-607).

Konu hakkındaki çalışmaların yetersizliği, Alevi âşıklarla ilgili olarak da kendisini göstermektedir.

Tespit edilebildiği kadarıyla Maraş yöresinde 32 Alevi aile ve bu ailelere mensup 115 âşık/şair söz konusudur. Bu kişilerden 10’u asıl mensubu olduğu ailelerin dışında yine akrabalık ilgisiyle başka aileler içinde de yer almaktadır. Bu sebeple gerçek kişi sayısı 105 olmalıdır.

Bu 32 aile coğrafi olarak Kahramanmaraş ilinin kuzey ve doğusunda yer alan ilçe (Afşin, Çağlayancerit, Dulkadiroğlu, Elbistan, Nurhak, Pazarcık) ve köylerdendir. Âşıklar 18 yerleşim yerindedir olup bunların ikisi ilçe merkezi (Nurhak ve Pazarcık) ve 16 adedi de köydür.

Âşık ailelerinin 16’sı Afşin, 1’i Çağlayancerit, 1’i Dulkadiroğlu, 6’sı Elbistan, 6’sı Nurhak ve 2’si Pazarcık’ta yer almaktadır.

Yörenin Alevi âşıklarında akrabalık baba-anneden gelen kan bağı, evlilik bağı gibi yollar yanında evlat edinme ve manevi kardeşlik olarak nitelenen musahiplik yoluyla da gerçekleşmektedir.

Evlat edinme yoluyla evlat/kardeş durumu Afşin ilçesinin Haticepınarı köyündeki Levendiz ailesinde Zeynel Abidin Sönmez (Vicdânî) için söz konusudur.

Musahip kardeş olarak dört kişinin adı geçmektedir. Bu bağlamda Ali İspir (Perişan Ali), Pehlül Cırık’ın (Fezali Baba) musahibidir. Yine iki ayrı aileye mensup olan Ali Güzel (Güzel) ile Resul Pala (?) birbirlerinin musahip kardeşidir.

Ailelere mensup şairlerin sayısı bakımından bir değerlendirme yapıldığında karşımıza şu tablo çıkmaktadır:

- 12 kişi (1 aile): Afşin Örenli Köyü İpek Ailesi
- 10 kişi (1 aile): Afşin Berçenek Köyü Cırık Ailesi
- 6 kişi (1 aile): Afşin Arıtış (Hunu) Kasabası Arslan Ailesi
- 5 kişi (4 aile): Afşin Kaşanlı Köyü Güzel Ailesi, Elbistan Kantarma Köyü Bakır ve Yüksel Ailesi, Nurhak-Merkez Sakallı Ailesi
- 4 kişi (6 aile): Afşin Berçenek Köyü Kaya Ailesi, Afşin Haticepınarı Köyü Levendiz ve Palo Ailesi, Afşin Kaşanlı Köyü Öztürk Ailesi, Nurhak-Merkez Güneş Ailesi, Pazarcık Alibeyuşağı Köyü Temiz Ailesi
- 3 kişi (5 aile): Afşin Ağcaşar Köyü Yeşil Ailesi, Afşin Kötüre Köyü Özdil Ailesi, Çağlayancerit Bozlar Köyü Kartalkanat Ailesi, Elbistan Yalıntaş (Aktil) Köyü İnsan (Adam) ve Öztoprak Ailesi
- 2 kişi (14 aile): Afşin Ağcaşar Kutlu Ailesi, Afşin Binboğa Köyü Cinpolat Ailesi, Afşin Kaşanlı Köyü Ersus ve Köse Ailesi, Afşin Kötüre Köyü Erbil ve Eren Ailesi, Dulkadiroğlu

⁵ Âşık Veli’nin annesi (Kamer) ve babası (Hüseyin)

⁶ Pir Sultan’ın oğulları olduğu tahmin edilen Pir Ali ve Pir Gaib Abdal

Öksüzlü Köyü Doğan Ailesi, Elbistan Köseyahya Köyü Eren Ailesi, Elbistan Yapılıpınar Köyü Doğan Ailesi, Nurhak-Merkez Bülbül, Kavak ve Kılçık Ailesi, Nurhak Pınarbaşı Köyü Palalı Ailesi, Pazarcık Merkez Özbozok Ailesi

İlgili âşıkların ilçe-köy bazındaki durumu, kişilerin kronolojik olarak konumu, birbirleriyle akrabalık durumu (soyadları esas alınarak) ve mahlasları (çoğunun mahlası bulunmakla beraber bazılarınunki tespit edilememiştir) şöyledir:

2.2.1. Afşin İlçesi

Akraba durumundaki Alevi âşıkların önemli bir bölümü bu ilçede bulunmaktadır. Afşin'e bağlı sekiz yerleşim biriminde on altı aile yer almaktadır. Bu ailelere mensup olarak da 67 kişi söz konusudur. Bunlardan beşinin akrabalık ilişkisi bakımından iki ayrı ailede de yer aldıkları görüldüğünden kişi sayısını 62 olarak ifade etmek daha doğru olacaktır.

2.2.1.1. Ağcaşar Köyü

Köyde Yeşil ve Kutlu olmak üzere iki aile ve bunlara mensup olarak beş âşık bulunmaktadır.

2.2.1.1.1. Yeşil Ailesi

Aileden üç âşık tespit edildi:

- Hasan Yeşil (Hasan): Nurettin ve Cemal Yeşil'in amcaoğlu, Özgür Yeşil'in babasıdır.
- Cemal Yeşil (Mihmani): Cemal Yeşil'in (Cemo Doğan) kardeşi, Hasan Yeşil'in amcaoğludur.
- Özgür Yeşil (Yeşil): Hasan Yeşil'in oğlu Cemal Yeşil'in yeğenidir.

2.2.1.1.2. Kutlu Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Ali Rıza Kutlu (Nizari): Kendisiyle aynı adı taşıyan Ali Rıza Kutlu'nun amcasıdır.
- Ali Rıza Kutlu (Efkari): Kendisiyle aynı adı taşıyan Ali Rıza Kutlu'nun yeğenidir.

2.2.1.2. Arıtaş (Hunu) Kasabası

Kasabada bir aile (Arslan) ve bu aileye mensup olarak altı âşık bulunmaktadır.

2.2.1.2.1. Arslan Ailesi

Aileden altı âşık tespit edildi:

- Hüseyin Görmez (Kör Hüseyin): Hasan Gören'in amca çocuğu, Ali Arslan ve İnan Arslan'ın ana tarafından dedesi olup Emirilyas köyündendir.
- Hasan Gören (Kul Hasan): Kör Hüseyin'in amca çocuğu olup Emirilyas köyündendir.
- Mustafa Arslan (Mustafa): Ali Arslan ve İnan Arslan'ın amcasıdır.
- Ali Arslan (Aliyar): Kör Hüseyin'in torunu, Mustafa Arslan'ın yeğeni, İnan Arslan'ın kardeşi, Ali Yaşar'ın dayısıdır.
- İnan Arslan (Dost İnan): Kör Hüseyin'in torunu, Mustafa Arslan'ın yeğeni, Ali Arslan'ın kardeşidir.
- Ali Yaşar (Dost Ali): Ali Arslan ve İnan Arslan'ın yeğenidir.

2.2.1.3. Berçenek Köyü

Köyde Cırık ve Kaya olmak üzere iki aile ve bunlara mensup olarak on dört âşık bulunmaktadır.

2.2.1.3.1. Cırık Ailesi

Aileden on âşık tespit edildi:

- Şerif Cırık (?): Mahzuni'nin amcasıdır.
- Pehlül Cırık (Fezali Baba): Mahzuni'nin amcasıdır.
- Mehmet Şerif Cırık-Şerif Mahzuni (Mahzuni): Fezali Baba'nın yeğenidir.
- Muzaffer Cırık (Cenani): Mahzuninin amcaoğlu
- Ali İspir (Perişan Ali): Pehlül Cırık'ın (Fezali Baba) musahibidir.
- Hacı Cırık (Fezali): Mahzuni'nin kardeşidir.
- Nezir Cırık (?):Mahzuni'nin amcasının oğlu, Fezali Baba'nın oğludur.
- Ali Mahzuni(?):Mahzuni'nin oğludur.
- Emrah Cırık-Emrah Mahzuni (?):Mahzuni'nin oğludur.
- Yiğit Birkan Demir (Yiğit Mahzuni):Mahzuni'nin torunudur.

2.2.1.3.2. Kaya Ailesi

Aileden dört âşık tespit edildi:

- Dalgalı Baba-Dalgalı Durmuş: Halil Kaya'nın babası, Rahmi ve Haydar Kaya'nın dedesidir.
- Halil İbrahim Kaya (?): Dalgalı Durmuş'un oğlu, Rahmi ve Haydar Kaya'nın babasıdır.
- Haydar Kaya (Aladeli): Dalgalı Durmuş'un torunu, Halil Kaya'nın oğlu, Rahmi Kaya'nın kardeşidir.
- Rahmi Kaya (Mahrumi): Dalgalı Durmuş'un torunu, Halil Kaya'nın oğlu, Haydar Kaya'nın kardeşidir.

2.2.1.4. Binboğa Köyü

Köyde bir aile (Cinpolat) ve bu aileye mensup olan iki âşık bulunmaktadır.

2.2.1.4.1. Cinpolat Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Mehmet Cinpolat (Dost Mehmet): Halil Cinpolat'ın kardeşidir.
- Halil Cinpolat (Söylemi): Mehmet Cinpolat'ın kardeşidir.

2.2.1.5. Haticepınarı Köyü

Köyde Levendiz ve Palo olmak üzere iki aile ve bunlara mensup olarak sekiz âşık bulunmaktadır.

2.2.1.5.1. Levendiz Ailesi

Aileden dört âşık tespit edildi:

- Yusuf Levendiz (?): Ali Haydar Levendiz'in babası, Fırat Yusuf Levendiz'in dedesidir.
- Ali Haydar Levendiz (Emekçi): Yusuf Levendiz'in oğlu, Fırat Yusuf Levendiz'in babasıdır.
- Zeynel Abidin Sönmez (Viccâni): Yusuf Levendiz'in manevi evladı, Ali Haydar Levendiz'in manevi kardeşidir.
- Fırat Yusuf Levendiz (?): Yusuf Levendiz'in torunu, Ali Haydar Levendiz'in oğludur.

2.2.1.5.2. Palo Ailesi

Aileden dört âşık tespit edildi:

- Hüseyin Palo (Nergis Hüseyin): Resul Palo'nun 'ın kardeşidir.
- Resul Palo (?): Hüseyin Palo'nun 'ın kardeşidir.
- Hüseyin İpek (Dost İpek) Hüseyin Palo ve Resul Palo'nun enişteridir.
- Ali Güzel (Güzel): Resul Pala'nın musahib kardeşidir.

2.2.1.6. Kaşanlı Köyü

Köyde Ersus, Güzel, Köse ve Öztürk olmak üzere dört aile ve bunlara mensup olarak on üç âşık bulunmaktadır.

2.2.1.6.1. Ersus Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Mustafa Ersus (Hayreti): Cafer Ersus'un babasıdır.
- Cafer Ersus (Cafer): Mustafa Ersus'un oğludur.

2.2.1.6.2. Güzel Ailesi

Aileden beş âşık tespit edildi:

- Dilo Ahmet (?): Keyfo, Ali ve Mehmet Ali Güzel'in annesinin amcasıdır.
- Keyfo Güzel (?): Dilo Ahmet'in kardeşinin torunu, Ali ve Mehmet Ali Güzel'in kardeşidir.
- Ali Güzel (Güzel): Dilo Ahmet'in kardeşinin torunu, Keyfo ve Mehmet Ali Güzel'in kardeşidir.
- Mehmet Ali Güzel (?): Dilo Ahmet'in kardeşinin torunu, Keyfo ve Ali Güzel'in kardeşidir.
- Resul Pala (?): Ali Güzel'in musahib kardeşidir.

2.2.1.6.3. Köse Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Kamil Köse (): Güzel Köse'nin (Perişan Güzel) babasıdır.
- Güzel Köse (Perişan Güzel): Kamil Köse'nin oğludur.

2.2.1.6.4. Öztürk Ailesi

Aileden dört âşık tespit edildi:

- Hasan Öztürk (Meçhuli): Şirazi Öztürk'ün ve Kadir Öztürk'ün babasıdır.
- Kemo İpek (Kamil): Hasan Öztürk'ün teyze oğlu, İsmail İpek'in babasıdır.
- Şirazi Öztürk (Şirazi): Hasan Öztürk'ün oğlu, Kadir Öztürk'ün kardeşidir.
- Kadir Öztürk (Kadiri): Hasan Öztürk'ün oğlu, Kadir Öztürk'ün kardeşidir.

2.2.1.7. Örenli Köyü

Köyde bir aile (İpek) ve bu aileye mensup olarak on iki âşık bulunmaktadır.

2.2.1.7.1. İpek Ailesi

Aileden on iki âşık tespit edildi:

- Kemo İpek (Kamil): İsmail İpek'in babasıdır.
- Hasan Öztürk (Meçhuli): Kemo İpek'in teyze oğludur.

- İsmail İpek (İpek): Kamil İpek'in oğlu, Mehmet İpek'in babasıdır.
- Mehmet İpek (İpek Mehmet): İsmail İpek'in oğludur.
- Diyar Türkan İpek (?): İsmail İpek'in kızıdır.
- Hüseyin İpek (Dost İpek): İsmail İpek'in yeğenidir.
- Ali Haydar Levendiz (Emekçi): İsmail İpek'in teyze oğludur
- Ali İspir (Perişan Ali): İsmail İpek'in amcazadesidir.
- Güzel Köse (Perişan Güzel): İsmail İpek'in amcazadesidir.
- Derviş Mermertaş (Perişan Derviş): İsmail İpek'in amcazadesidir.
- Derviş Lağap (Devrimi): İsmail İpek'in amcazadesidir.
- Emrah Mahzunî (?): İsmail İpek'in damadadır.

2.2.1.8. Kötüre Köyü

Köyde Erbil, Eren ve Özdil olmak üzere üç aile ve bunlara mensup olarak yedi âşık bulunmaktadır.

2.2.1.8.1. Erbil Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Hüseyin/Karaca Erbil (Meluli): Hamdullah Erbil'in kardeşidir.
- Hamdullah Erbil (?): Hüseyin Erbil'in torunudur.

2.2.1.8.2. Eren Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Mustafa Eren (?): Rahim Eren'in kardeşidir.
- Rahim Eren (Farazi): Mustafa Eren'in kardeşidir.

2.2.1.8.3. Özdil Ailesi

Aileden üç âşık tespit edildi:

- Dursun Özdil (Özdil, Zamani): Özlem Özdil'in babasıdır.
- Özlem Özdil (?): Dursun Özdil'in kızıdır.
- Özgür Özdil (?): Dursun Özdil'in oğludur.

2.2.2. Çağlayancerit İlçesi

Çağlayancerit ilçesine bağlı bir yerleşim biriminde bir aile yer almaktadır. Bu aileye mensup olarak da üç kişi söz konusudur.

2.2.2.1. Bozlar Köyü

Köyde bir aile (Kartalkanat) ve bu aileye mensup olarak üç âşık bulunmaktadır.

2.2.2.1.1. Kartalkanat Ailesi

Aileden üç âşık tespit edildi. Bunlardan biri büyük âşık Kul Ahmet'tir. Varlıkları bilinse de diğer iki âşık (Kul Ahmet'in babası ve dedesi) hakkında henüz bilgiye ulaşılamamıştır.

- Bilal Ağa (?): Kul Ahmet'in dedesidir.
- Mehmet Bey (?): Kul Ahmet'in babasıdır.
- Ahmet Kartalkanat (Kul Ahmet): Bilal Ağa'nın torunu ve Mehmet Bey'in oğludur.

2.2.3. Dulkadiroğlu İlçesi

Dulkadiroğlu ilçesine bağlı bir yerleşim biriminde bir aile yer almaktadır. Bu aileye mensup olarak da iki kişi söz konusudur.

2.2.3.1. Öksüzlü Köyü

Köyde bir aile (Doğan) ve bu aileye mensup olarak iki âşık bulunmaktadır.

2.2.3.1.1. Doğan Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

-Ahmet Doğan (Ulu Ahmet): Mustafa Doğan'ın amcasıdır.

-Mustafa Doğan (Meftuni): Ahmet Doğan'ın (Meftuni) yeğenidir.

2.2.4. Elbistan İlçesi

Elbistan ilçesine bağlı dört yerleşim biriminde altı aile yer almaktadır. Bu ailelere mensup olarak da yirmi kişi söz konusudur. Bunlardan beşi iki ayrı aileyle de ilişkili olmasından dolayı kişi sayısını 15 olarak ifade etmek daha doğru olacaktır.

2.2.4.1. Kantarma Köyü

Köyde Bakır ve Yüksel olmak üzere iki aile ve bunlara mensup olarak on (mükerrer olduğundan asıl olarak beş kişi) âşık bulunmaktadır.

2.2.4.1.1. Bakır Ailesi

Aileden beş (mükerrer olduğundan asıl olarak üç kişi)âşık tespit edildi.

-Tacim Bakır (Büyük Tacim): İbo Bakır'ın kardeşidir.

-İbo Bakır (Kaki): Tacim Bakır (Büyük Tacim)'ın kardeşidir

-Mehmet Yüksel (-): Büyük Tacim Bakır ve İbo Bakır'ın amcaoğludur.

-Mehmet Mustafa Yüksel (Kusuri): Büyük Tacim Bakır ve İbo Bakır'ın amcaoğludur.

-Tacim Bakır (Küçük Tacim): İbo Bakır'ın oğlu ve Tacim Bakır (Büyük Tacim) yeğenidir.

2.2.4.1.2. Yüksel Ailesi

Aileden beş (mükerrer olduğundan asıl olarak iki kişi) âşık tespit edildi:

-Mehmet Yüksel (?): Büyük Tacim Bakır ve İbo Bakır'ın amcaoğludur.

-Mehmet Mustafa Yüksel (Kusuri) Büyük Tacim Bakır ve İbo Bakır'ın amcaoğludur.

-Tacim Bakır (Büyük Tacim):Mehmet Yüksel ve Mehmet Mustafa Yüksel (Kusuri)'in amcaoğludur.

-İbo Bakır (Kaki): Mehmet Yüksel ve Mehmet Mustafa Yüksel (Kusuri)'in amcaoğludur.

-Tacim Bakır (Küçük Tacim): Mehmet Yüksel ve Mehmet Mustafa Yüksel (Kusuri)'in yeğenidir.

2.2.4.2. Köseyahya Köyü

Köyde bir aile (Eren) ve bu aileye mensup olarak iki âşık bulunmaktadır.

2.2.4.2.1. Eren Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

-İbrahim Eren (Eren): Kalender Eren'in kardeşidir.

-Kalender Eren (Kalender): İbrahim Eren'in kardeşidir.

2.2.4.3. Yalıntaş (Aktil) Köyü

Köyde İnsan (önceleri Adam) ve Öztoprak olarak iki aile ve bunlara mensup olarak altı âşık bulunmaktadır.

2.2.4.3.1. İnsan (Adam) Ailesi

Aileden üç âşık tespit edildi:

- Ali Şükrü (Şükran) İnsan (Şükrü Hasanko): Ali İnsan'ın (İnsani-Âdemi) babasıdır.
- Hatayi İnsan (Şih Hatayi): Şükrü İnsan'ın kardeşi, Ali İnsan'ın amcasıdır.
- Ali İnsan (İnsani-Âdemi): Ali Şükran İnsan'ın oğludur.

2.2.4.3.2. Öztoprak Ailesi

Aileden üç âşık tespit edildi:

- Halil Öztoprak (Öztoprak): Haydar Öztoprak ve Turabi Öztoprak'ın babasıdır.
- Haydar Öztoprak (Özlemi): Halil Öztoprak'ın oğlu, Turabi Öztoprak'ın kardeşidir.
- Turabi Öztoprak (?): Halil Öztoprak'ın oğlu, Haydar Öztoprak'ın kardeşidir.

2.2.4.4. Yapılıpınar Köyü

Köyde bir aile (Doğan) ve bu aileye mensup olarak iki âşık bulunmaktadır.

2.2.4.4.1. Doğan Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Ali Doğan (Ali Haki-Ali Haki Edna): Mahmut Doğan'ın dedesidir.
- Mahmut Doğan (Figani): Ali Doğan'ın torunudur.

2.2.5. Nurhak İlçesi

Nurhak ilçesine bağlı iki yerleşim biriminde altı aile yer almaktadır. Bu ailelere mensup olarak da on yedi kişi söz konusudur.

2.2.5.1. Nurhak-Merkez

İlçe merkezinde Bülbül, Güneş, Kavak, Kılıçık ve Sakallı olarak beş aile ve bunlara mensup olarak on beş âşık bulunmaktadır.

2.2.5.1.1. Bülbül Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Şeyho Hasan Bülbül (?): Davut Bülbül'ün babasıdır.
- Davut Bülbül (Davut): Şeyho Hasan Bülbül'ün oğludur.

2.2.5.1.2. Güneş Ailesi

Aileden dört âşık tespit edildi:

- Halil Güneş (?): Ahmet Güneş'in (Pehlül Ahmet) amcasıdır.
- Ahmet Güneş (Pehlül Ahmet): Halit Güneş'in (Pehlül Halil) babasıdır.
- Halit Güneş (Pehlül Halil): Ahmet Güneş'in (Pehlül Ahmet) oğludur. Mahlas olarak adı "Halit"i değil "Halil"i kullanmaktadır.
- Halil Güneş (?): Ahmet Güneş'in (Pehlül Ahmet) yeğeni ve Halit Güneş'in (Pehlül Halil) amcaoğludur.

2.2.5.1.3. Kavak Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Osman Kavak (Osman): Mustafa Kavak'ın kardeşidir.
- Mustafa Kavak (Cefai): Osman Kavak'ın kardeşidir.

2.2.5.1.4. Kılçık Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Mustafa Kılçık (Vefai): Barış Kılçık'ın amcaoğludur.
- Barış Kılçık (Saygını): Mustafa Kılçık'ın amcaoğludur.

2.2.5.1.5. Sakallı Ailesi

Aileden beş âşık tespit edildi:

- Ali Sakallı (Cefâkar): Ahmet Sakallı'nın amcaoğlu, Yeter Sakallı'nın eşi, Ali Sakallı'nın babası, Yunus Sakallı'nın amcasıdır.
- Ahmet Sakallı (Kul Mazlum): Ali Sakallı'nın amcaoğlu, Yeter Sakallı'nın kamberaderi, Ali Sakallı'nın amcası, Yunus Sakallı'nın babasıdır.
- Yeter Sakallı (Kul Biçare): Ali Sakallı'nın eşi, Yeter Sakallı'nın yengesi, Ali Sakallı'nın annesi, Yunus Sakallı'nın yengesidir.
- Ali Sakallı (Üzğüni): Ali Sakallı'nın oğlu, Yeter Sakallı'nın oğlu, Ahmet Sakallı'nın yeğeni, Yunus Sakallı'nın amcaoğludur.
- Yunus Sakallı (Garip Yoltaş): Ali Sakallı'nın yeğeni, Yeter Sakallı'nın yeğeni, Ahmet Sakallı'nın oğlu, Ali Sakallı'nın amcaoğludur.

2.2.5.2 Pınarbaşı Köyü

Köyde bir aile (Palalı) ve bu aileye mensup olarak iki âşık bulunmaktadır.

2.2.5.2.1. Palalı Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Mehmet Nuri Palalı (Sefil Pala): Tahir Palalı'nın amcazadesidir.
- Tahir Palalı (?): Mehmet Nuri Palalı'nın amcazadesidir.

2.2.6. Pazarcık İlçesi

Pazarcık ilçesine bağlı iki yerleşim biriminde iki aile yer almaktadır. Bu ailelere mensup olarak da altı kişi söz konusudur.

2.2.6.1. Pazarcık Merkez

İlçe merkezinde bir aile (Özbozok) ve bu aileye mensup olarak iki âşık bulunmaktadır.

2.2.6.1.1 Özbozok Ailesi

Aileden iki âşık tespit edildi:

- Mehmet Özbozok (Mücrimi): Aziz Özbozok'un babasıdır.
- Aziz Özbozok (Aziz Dede): Mehmet Özbozok'un oğludur.

2.2.6.2. Alibeyuşağı Köyü

Köyde bir aile (Temiz) ve bu aileye mensup olarak dört âşık bulunmaktadır.

2.2.6.2.1 Temiz Ailesi

Aileden dört âşık tespit edildi:

- Hasan Hüseyin Orhan (?): İbrahim Memo Temiz'in dayısı-kayınpederidir.
- İbrahim Memo Temiz (Meftuni-Seyit Meftuni): Hasan Hüseyin Orhan'ın yeğenidir.
- Ali Temiz (?): İbrahim Memo Temiz'in (Meftuni-Seyit Meftuni) oğludur.
- Muharrem Temiz (?): İbrahim Memo Temiz'in (Meftuni-Seyit Meftuni) oğludur.

2.3. Yöre Âşıklarında Bulunan Temel Uygulamalar

Âşık geleneği içinde, bade içme-rüya, usta-çırak usulü, saz çalma, mahlas kullanma, doğmaca söyleme, atışma, muamma çözme-sorma, hikâyecilik gibi temel uygulamalardan söz edilebilir. Bu bağlamda çalışma kapsamındaki âşık şairlerde de büyük ölçüde bu uygulamaların görüldüğü söylenebilir.

2.3.1. Bade İçme

Bade içme, âşık geleneği içinde yer alan ve bazı temsilcilerin âşık olmasında etken olan ve rüyada yaşanan özel bir durumdur. Kişi bu rüya ile başka bazı özellikler yanında özellikle şair kimliği kazanır. (Erşahin, 2011, 52-53) Çalışma kapsamındaki şairler arasında çok az sayıda olsa da “badeli” olanlar bulunmaktadır. Afşin ilçesi Berçenek köylü Kaya ailesinden olan Mahrumi (Rahmi Kaya), bu az sayıdaki badeli âşıklardandır. Birkaç isim için de (Kul Hasan, Perişan Ali, Meçhuli gibi) bazı kaynak kişilerce badeli olabilecekleri bilgisi verilmişse de bu bilgiler teyit edilememiştir.

2.3.2. Usta-Çırak İlişkisi

Âşıklıkta usta-çırak usulü de oldukça önemlidir. Bu bağlamda “çırak olma”, “usul-erkân öğrenme”, “saz çalma”, “usta malı söyleme”, “nazire yapma”, “başka âşıklardan bahsetme”, “bir kola mensup olma-kol oluşturma” gibi uygulamalardan bahsedilebilir.

“Usta malı söyleme” hemen her âşıktaki sıkça görülen bir uygulamadır.

Usta-çırak ilişkisi söz konusu olduğunda çalışmada yer alan temsilcilerin birkaç gruba ayrıldığı söylenebilir. Bunlar kendi kendine saz öğrenip şiir söylemeye başlayanlar, bir veya birkaç kişiden etkilenecek saza-söze başlayanlar, birkaç kişiden çeşitli düzeylerde istifade ederek bu yola girenler ya da âşıklık geleneğinin icaplarına göre bir kişiyi usta bilip bu yolla yetişenler olarak ifade edilebilir.

Usta-çırak ilişkisi ile yetişenler olarak Aladeli (Haydar Kaya), Aliyar (Ali Arslan), Emekçi (Ali Haydar Levendiz), İpek (İsmail İpek), Kul Ahmet (Ahmet Kartalkanat), Kul Hasan (Hasan Gören), Mahrumi (Rahmi Kaya), Mahzuni (Şerif Cırık), Meçhuli (Hasan Öztürk), Meftuni (Mustafa Doğan), Özdil-Zamani (Dursun Özdil), Şirazi (Şirazi Öztürk), Vicedâni (Zeynel Abidin Sönmez) gibi isimler anılabilir. Âşıkların böyle bir ilişki içinde ya yalnızca çırak ya da hem usta hem çırak durumunda olduğu da söylenebilir.

2.3.3. Mahlas

Âşık gelenekleri arasında “mahlas kullanma/tapşırma” ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Çok temel bir uygulama olarak her kişinin bir (bazen da birden fazla) mahlası olur. (Erşahin, 2011, 322) Mahlas, çalışma kapsamındaki âşıklarda da temel bir özellik olarak görülür. Bazılarının mahlası tespit edilememiş olsa da tamamının mahlas kullandığı söylenebilir.

2.3.4. Saz

Alevi şiirinin en temel ifade aracı söze refakat eden müzik ve bunun ifade aracı olan “telli saz”dır. Bu kültürde şiir denince akla müzik gelir. Zira bu kültürde şiir müziksiz düşünülemez. Bir icra ortamı olarak cem ve burada gerçekleşen semahın varlığı da bunu destekler.

Ozanlık-âşıklık geleneğinin de icaplarından olan saz Alevi kültür ve edebiyatında çok daha önemli bir yere sahiptir. Saz (bağlama) sözü destekleyen herhangi bir enstrüman olmanın ötesinde bir değer taşır. Bu durum saza “kutsal” bir konum verme mertebesindedir. Bunun da bir göstergesi olarak saza “Telli Kur’an” olarak adlandırılır. (Ali Haki Edna I, 2017, 13)

Çalışmada yer alan âşıkların bazıları aynı zamanda dede ve zakirdir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunlardan “dede” olanlar Mücrimî (Mehmet Özbozok), Tacim Dede (Büyük Tacim-Tacim Bakır), Meftuni-Seyit Meftuni (İbrahim Memo Temiz), Kusuri (Mehmet Mustafa Yüksel), Enhas (Mustafa Enhas) gibi isimlerdir. Bunları aynı zamanda zakir olarak da düşünebiliriz. Dede olmaksızın zakirlik görevi yapanlar arasında Mahzuni, Pehlül Ahmet (Ahmet Güneş), Meftuni (Mustafa Doğan), Vefai (Mustafa Kılçık), Cefâkar (Ali Sakallı) ve Üzgüni (Ali Sakallı) sayılabilir.

İstisnalar dışında tamamının saz çaldığı bilinmektedir. Alevi toplumunda saz, kutsal bir alet olarak her evin duvarında asılıdır. Saz çalmayanlar Öztoprak (Halil Öztoprak), Kul Biçare (Yeter Sakallı) gibi kişilerdir. Bunun yanında saza çok ustaca veya farklı stillerde çalanlar olarak da Mahzuni, Meftuni (İbrahim Memo Temiz), Enhas (Mustafa Enhas), İsmail İpek, Perişan Ali, Meçhulî (Hasan Öztürk) gibi kişiler bulunmaktadır.

Ayrıca yörenin bazı icracıları “Sinemilli saz çalım tekniği” adıyla bilinen bir tavır geliştirmişlerdir. Bu tavır içinde şahsi üslupları da bulunabilmektedir. Çalışma kapsamında adı anılan iki Tacim (Tacim Bakır (Büyük Tacim) ve Tacim Bakır (Küçük Tacim)) ve bu türden icra yapmıştır (Özdemir, 2017, 291). Bunlardan Büyük Tacim-Tacim Bakır Soysüren, 1905/1906-1988 yılları arasında Elbistan Kantarma’da yaşadı. Küçük Tacim Bakır ise 1952 yılında Kızıl Kandil köyünde doğdu, lise mezunu, evli, emekli ve İzmit’te yaşıyor.

Çalışmada yer alan Alevi âşıkları dinî-tasavufi eksende yol aldıkları için atışma yapma, muamma çözme, hikâye anlatma gibi âşıklığın diğer bazı uygulamalarına pek rastlanmaz.

İncelenen âşıklar arasında bir âşık kolunun bütün şartlarını taşıyacak nitelikte bir/birkaç kolun bulunduğunu ve bu kola/kollara mensup âşıkların var olduğunu söylemek iddialı bir yargı olur. Bununla beraber elde edilecek yeni verilerle bunun mümkün olması da muhtemeldir.

Sonuç

Büyük ölçüde sözlü kültürden derlenmiş materyalle oluşturulan bu çalışmada Kahramanmaraş yöresinde gelişen Alevi halk şiiri incelenmiştir. Sözlü kültür ürünleri ve bunları oluşturan kişiler hakkındaki bilgilerin kayda geçirilememesinden dolayı unutulması, kaybolması realitesi yaşanmaktadır. Bu durumdan konumuz olan âşık edebiyatı ve Alevi kültürü-edebiyatı da nasibini almaktadır.

Tespit edildiği kadarıyla 32 aile ve bu ailelere mensup 105 âşık/şair söz konusudur.

Âşıklığa yönelmede “aile-akrabalık” temel bir faktör olmakla beraber Alevi olan bütün şairler dikkate alındığında yegâne faktör olmadığı görülmüştür.

Aileden kişilerin âşıklıkla ilgili ilişkileri kimi zaman tam anlamıyla usta-çırak ilişkisi şeklinde gerçekleşirken çoğu zaman da yalnızca mekân yakınlığı sebebiyle gözlem ve şahitlik şeklindedir.

Usta-çırak ilişkisi söz konusu olduğunda çalışmada yer alan şairlerin birkaç gruba ayırdığı söylenebilir. Bunlar arasında kendi kendine saz öğrenip şiir söylemeye başlayanlar olduğu gibi, bir veya birkaç kişiden etkilenecek saza-söze başlayanlar, birkaç kişiden çeşitli düzeylerde istifade ederek bu yola girenler ya da âşıklık geleneğinin icaplarına göre bir kişiyi usta bilip bu yolla yetişenler şeklindedir.

Âşıkların böyle bir ilişki içinde ya yalnızca çırak ya da hem usta hem çırak durumunda olduğu da söylenebilir.

Mahlas, çalışma kapsamındaki âşıklarda da temel bir özellik olarak görülür. Bazılarının mahlası tespit edilememiş olsa da hemen tamamının mahlas kullandığı söylenebilir.

Çalışmada yer alan şairlerin bazıları aynı zamanda dede ve zakirdir.

İstisnalar dışında hemen tamamının saz çaldığı bilinmektedir. Bunda Alevi toplumunda sazın yalnızca bir enstrüman olmanın ötesinde kutsal kabul edilmesi de pay sahibidir.

Yörenin Alevi âşıkları arasında sazı ustalık seviyesinde çalanlar olduğu gibi farklı ve özel stillerde çalanlar da bulunmaktadır.

Yörenin Alevi âşıkları daha ziyade dinî-tasavvufî ekseninde yol aldıkları için âşıklığın bazı uygulamalarına pek rastlanmaz.

İncelenen âşıklar arasında bir âşik kolunun bütün şartlarını taşıyacak nitelikte bir/birkaç kolun bulunduğunu ve bu kola/kollara mensup âşıkların var olduğunu söylemek iddialı bir yargı olur.

Çalışma kapsamındaki âşıkların büyük bölümü yörede yaşamış olmakla beraber 20. yüzyılın ortalarından itibaren özellikle geçim derdi ve siyasi sebeplerle büyük şehirlere ve yurt dışına gittikleri gözlenmiştir. Bunların bir kısmı bir süre sonra yöreye dönmüş, çoğu ise dönmemiştir. Yöre dışında vefat edenlerin bir kısmının da memleketine getirilip burada defnedildiği görülür.

Âşıkların önemli bölümü sözlü kültür ortamında yetişmiş, bazıları çeşitli düzeylerde tahsil yapmıştır.

Çalışma kapsamındaki şairlerin, âşıkların birçoğu üzerinde hiç çalışma yapılmamıştır. Mahzuni gibi sınırlı sayıdaki bir grup şöhretli kişi hakkında ise lisans ve lisansüstü tezler ile kitaplar bulunmaktadır.

Ailede âşıkların akrabalık bakımından birbirine göre büyükdede, dede, baba, amca, dayı, kardeş, amcaoğlu, amcazade, oğul, kız, torun, torun çocuğu gibi yakınlıkları bulunmaktadır. Bununla beraber bu yakınlıkların âşıklık sanatındaki etkileşim olarak belli ölçüde beraberlik anlamı taşıdığı söylenebilir. Bu bağlamda en yoğun ilişkinin 17+17=34 kişi ile baba-oğul ilişkisi şeklinde gerçekleştiği, ardından 11+11=22 kişi ile kardeş ilişkisinin geldiği görülmektedir.

Alevilik kültüründeki “müşahip kardeşlik”in bir-iki örneğine burada da rastlanmaktadır.

Afşin ilçesi yalnızca ailelerin çokluğu (sekiz yerleşim biriminde on altı aileye mensup olarak 62 kişi) bakımından değil bu ailelerin bünyesinde nitelikli âşik/ozanları (Kul Hasan, Mahrumi, Mahzuni, Meçhuli) barındırması bakımından da önemli bir bölgedir.

Çalışmadaki 105 şairden yalnızca üçünün kadın olduğu görülmüştür. Bunlar Türkan İpek (Afşin Örenli köyü İpek ailesi), Yeter Sakallı (Nurhak Merkez Sakallı ailesi) ve Özlem Öznil (Afşin Kötüre köyü Öznil ailesi) adlı âşıklardır. Bu da 105 âşık içinde % 3.15 oranına karşılık gelmektedir.

Konunun yapılacak çeşitli boyutlardaki çalışmalarla elde edilecek yeni bilgiler dâhilinde daha fazla açıklığa kavuşturulabileceği ve başka iller ve bölgelerle ilgili olarak yapılacak benzer çalışmalarla karşılaştırmak suretiyle de daha sağlıklı değerlendirmelerin yapılabileceği kanaatini taşımaktayız.

Kaynaklar/References⁷

- Akın, Bülent. “Kültürel Belleğin Kutsal Taşıyıcıları: Alevi Cem Zâkirleri”. UHAD Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi C.2/S.3 (Kasım 2019), 93-109.
- Ali Haki Edna I.* Londra: Ali Haki Edna Vakfı Yayınları, 2017.
- Birdoğan, Nejat. Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006.
- Boratav, Pertev Naili. Folklor ve Edebiyat-1. İstanbul: Adam Yayınları, 1982.
- Çeliker, Melda. *Türkiye’de Alevilik: Siyasal Bir Analiz*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Çobanoğlu, Özkul. Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Durbilmez, Bayram. *Karşılıklı Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı-Sanatı ve Eserleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- Durbilmez, Bayram. “Âşık Edebiyatının Oluşumu ve Gelişiminde Alevi-Bektaşî Zümrelerin Yeri ve Önemi”. Alevilik Araştırmaları Dergisi Yaz/Sayı 13, (Haziran 2017), 57-86.
- Ersoy, Ruhi. “Performans Teorî” Bağlamında Sözlü Kültür Ürünleri’nin Müzelenmesi Sorunu Üzerine Bazı Görüş Ve Düşünceler”. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyumu Bildirileri. ed. M. Öcal Oğuz vd. C1/84-90 Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, 2004.
- Erşahin, İbrahim. *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2011.
- İşık, Caner-Gülbahar Odabaşı Yılmaz. “Cem İbadetinde Muhabbet Erkânı: Gösterimci Kuram Analizi”. Alevilik Araştırmaları Dergisi Yaz/Sayı 13, (Haziran 2017), 87-104.
- Kaya, Doğan. Sivas’ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 1994.
- Kaya, Doğan. Sivas’ta Âşıklık Geleneği. Sivas: 1998.
- Kaya, Doğan. Âşık Edebiyatı Araştırmaları. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000.
- Kaya, Doğan. “Bir Âşık Ailesi: Âşık Yüzbaşıoğlu ve Ailesindeki Diğer Âşıklar”. Folklor/ Edebiyat, S. 28 (2001), s. 69-84.
- Kaya, Doğan. “İrsiyet, Âşıklık ve Dört Âşık”. Erciyes, S. 29 (Eylül 2002), s. 16-19.
- Kaya, Doğan. “Âşık Edebiyatında “Âşık Aile” Kavramı-Ağrı ve Sivas Örneği”. V. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyumu (16-18 Ekim 2019) Bildirileri, s. 605-612. Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayını, 2020.
- Noyan, Bedri. Bektaşîlik Alevilik Nedir. Ankara: Sanat Kitabevi, 1987.
- Özarslan, Metin. Erzurum Âşıklık Geleneği. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.
- Özdemir, Erhan. “Anadolu’daki Tellî Çalgılardan Ruzba’nın Yapısal Özellikleri ve Çalım Teknikleri”, KTÜ Devlet Konservatuarı II. Uluslararası Müzik ve Dans Araştırmaları Sempozyumu “Bellek ve Kültürel Miras” (18-22 Ekim 2016) Bildirileri, s. 278-293. Trabzon: KTÜ Yayını, 2017.

⁷ Çalışmada bilgi alınan kaynak kişiler uzun bir liste oluşturduğundan burada yer verilmedi.

- Özkaynak, M. Eda. *Masal Formellerinin Sembolik Çözümlemesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Özmen, İsmail. *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Özveren, Sema. *Kahramanmaraş Alevi Ocaklarında İnanç, İbadet ve Erkân: Sinemilli Ocağı Örneği*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Taşlıova, M. Mete. “Baba-Oğul Âşıklar: Âşıklık Geleneğinde Yeni Bir Model”. *Türkbilig*, 15(2008) 94-109.